

PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM

HITTUDOMÁNYI KAR

TÉZISFÜZET

ÁDÁM MIKLÓS

A PRÓFÉTAI HIVATAL ÉS A KÖZBENJÁRÁS KAPCSOLATA

FELADATA-E A PRÓFÉTÁNAK A KÖZBENJÁRÁS?

– Dissertatio ad doctoratum –

Témavezető: Dr. FODOR GYÖRGY

BUDAPEST

2023

Jelen disszertációnkban a prófétaság és a közbenjárás kérdéseivel foglalkozunk. Amennyire ezt a disszertáció keretei lehetővé teszik, vizsgáljuk a prófétaságot, annak természetét, az isteni kiválasztást, és az abból fakadó, prófétáknak adott feladatköröket. Hasonló módon vizsgáljuk a közbenjárás jelenségét is, feltérképezzük, mit értünk pontosan közbenjáráson, mi tartozik hozzá és mi nem, milyen esetekben alkalmazható, mi a „természete” és mik a sikerességének a kritériumai. Ezután a prófétaság és a közbenjárás kapcsolatával foglalkozunk, a prófétai közbenjárásokkal, illetve azzal a kérdéssel, a prófétasághoz mennyire tartozik hozzá belsőleg a közbenjárás végzése, mennyiben végeznek a próféták közbenjárást, hogyan tekintenek a közvetítésnek erre a módjára, hogyan viszonyulnak hozzá a saját küldetésük fényében, vagy másképpen megfogalmazva, mennyire tekinti a próféta, illetve mennyiben tekinti a Szentírás a próféta *feladatának* közbenjárás végzését. Írásunkban az általános és a konkrét esetek szintjén is elemezzük a kérdést, vagyis vizsgálunk olyan konkrét szentírási szövegeket, amelyek közbenjárásról tudósítanak, valamint ezekből kiindulva, illetve ezekre reflektálva általános szabályokat fogalmazunk meg a közbenjárásra, a prófétaságra és ezek kapcsolatára vonatkozóan.

1. A közvetítés és közbenjárás mibenlétének és „működési mechanizmusainak” kérdéskörét vizsgáló második fejezetben az első állítás, amit vizsgálni kívánunk, az izraeli vallási közvetítés rendszerének különbözőségei a korabeli közel-keleti gyakorlatokkal szemben. Szükségesnek látszik a megkülönböztetés elvégzése, tekintettel arra, hogy amennyiben a disszertáció alapállítását – hogy ti. a prófétasághoz nem tartozik hozzá a közbenjárás végzése – igyekszünk bizonyítani, szükséges, hogy elvégezzük azokat a megkülönböztetéseket a közvetítői pozíciók és a közvetítés feladatkörén belül található különböző közvetítői feladatok között, amelyek egyáltalán értelmezhetővé teszik a fő tézist. Ezen alapállítás bizonyítására elsősorban magukra a szentírási szövegekre támaszkodunk, amelyek bizonyítják a közvetítői szerepek és közvetítési feladatok különbözőségét (a közvetítők differenciáltságára vonatkozóan pl. 2Krón 26,18; Jer 18,18; MTörv 17,15-19; a különböző közvetítők munkaköreire vonatkozóan pl. MTörv 18,10-15; Szám 27,21; 1Sám 10,5-13).

2. Bizonyítani kívánjuk továbbá azt is, hogy a Szentírásban a közbenjárásra nem található sajátos szókincs. Ezt a Héber Biblia szókészletének vizsgálatával, az egyes „szakkifejezések” szövegkörnyezetének, és ebből fakadó általános jelentésének tanulmányozásával mutatjuk be. Ezzel kapcsolatosan további jelentős megerősítés, hogy a LXX is általános, az imádság tárgykörébe tartozó kifejezéseket használ a közbenjárás végzéséről tájékoztató szövegekben, a latin fordítások pedig ebben a tekintetben követik a héber és a görög

szentírási szövegek gyakorlatát, noha a latinban tudomásunk van arról, hogy létezik *terminus technicus* a közbenjárásra (*intercedere*).

3. Bizonyítani kívánjuk ezeken felül, hogy az általános vélekedéssel szemben a közbenjárás aktusa az Ószövetségben csak ritkán helyettesíti a vétkes bűnbánatát, viszont nem egy igen jelentős és általánosan ismert szakaszban kifejezetten vagy bennfoglaltan előfeltételezi azt. Erre példa a Ter 20, amelyben Abimelek gyakorol előzetes bűnbánatot, ezen állítás igazának szemléltetésére alkalmas Hiszkija imádsága (2Kir 18) és azt megelőző vallási reformtörekvései, de ugyanebben a kérdéskörben értelmezhető Sámuel imádsága Saulért az 1Sám 15-ben.

4. Vizsgáljuk továbbá Ámosz próféta közbenjárását, amellyel kapcsolatban kijelenthető, hogy a tudóstársadalom egy része amellet foglal állást, hogy a közbenjárást sikeresnek kell tekinteni, míg a másik része ezzel ellentétesen vélekedik. Mi magunk ez utóbbi álláspontra helyezkedünk, ítéletünket pedig a vonatkozó szöveg vizsgálata alapján, valamint a közbenjárásra szoruló fél (Szamaria) sorsából ill. a próféta imádságának hatására az ítélet változásának csekély mértékéből következtetés útján hozzuk meg.

5. A prófétaság és a közbenjárás viszonyát tárgyaló fejezetben disszertációnk fő állítását, hogy ti. a prófétaság intézményéhez nem tartozik hozzá a közbenjárás végzésének *kötelezettsége*, több lépésben bizonyítjuk. Első állításként azt járjuk körül, az Isten előtt elfoglalt pozíció önmagában miért nem elégséges indok arra, hogy a prófétát *ex officio* közbenjárónak tekintsük. Ebben a szakaszban felhívjuk a figyelmet a hivatalból elfoglalt pozíció intézményesedésére, amelyből következik, hogy a pozíció okán nem szűkíthető a prófétára a közbenjárás kötelessége (ha ugyan létezik ilyen). Emellett logikai érvet is alkalmazunk, ugyanis ha a közbenjárás és a szavai beteljesedése egyszerre indikátora a próféta „Istentől valóságának,” úgy a két kritérium csak egyetlen esetben működhet szimultán módon: amennyiben a próféta békeidőben békét hirdet. Ez azonban ritkán adatik meg Izrael prófétáinak.

6. Bizonyítani kívánjuk továbbá, hogy a közbenjárás, amennyiben közvetítői hivatalból fakadó kötelesség, a rendelkezésünkre álló szentírási szakaszok alapján sokkal természetesebb és integránsabb módon kapcsolódik a papság intézményéhez, amelyet orientációja és alapvető feladatköre is kifejezetten gyakran pozicionál a közbenjárásnak megfelelő helyzetbe. Állításunk továbbá, hogy a papsághoz kapcsolódó egyik, ha nem legkimagaslóbb ünnep, a papi szolgálat legemelkedettebb megnyilvánulása, az engesztelés napjának ünnepe Izraelben engesztelés, ami lényegét és az engesztelés napjának ünnepi rítusát tekintve alig különbözik (ha különbözik egyáltalán) a közbenjárástól (amely tehát így nem egyszerűen csak a papság feladata, hanem annak legemelkedettebb megnyilvánulása). Ehhez ismét a Szentírás vonatkozó szövegeit vizsgáljuk és magyarázzuk. Ezzel szemben a prófétai önértelmezésben és a

meghívástörténetekhez kapcsolódó isteni parancsokban nem találunk még csak utalást sem közbenjárás végzésének *kötelességére*.

7. Bizonyítani kívánjuk továbbá, hogy a prófétaság elsődleges feladata a nép értesítése, így a prófétai közbenjárásokat is ezen kereten belül kell megértenünk. Ezen állítás bizonyításában segítségünkre vannak azok a szövegek, amelyek éppen ilyen módon mutatják be a próféta működését (pl. Jer 37; Jer 42; 1Kir 22; 2Kir 3).

8. Állítjuk ezeken felül azt is, hogy a prófétákat Izraelben az Istennel való *compassio* jellemzi, vagyis a prófétának alapmagatartásában és hozzáállásában is az Istennel való közösségvállalás hangsúlyozása az elsődleges feladata. Istent kell képviselnie a nép előtt, nem csak az üzenetével, hanem az életével is, ez pedig kifejezetten problémássá teszi a közbenjárás feladatkörének a prófétasághoz kapcsolását a közvetítő emberségének figyelembevétele mellett.

9. Ábrahámot a Ter 20,7 prófétának mondja közbenjárás végzésének kontextusában, mi azonban bizonyítjuk, hogy a két kijelentésnek nem elsődlegesen egymáshoz van köze. Ezen bizonyításhoz felhasználjuk a szövegkritika eszközeit, a párhuzamos közel-keleti irodalomban fellelhető példákat, valamint a szöveg magyarázatát, amely rámutat: Ábrahám prófétai minőségét más módon kell megértenünk, mint ahogyan azt a Szentírás általában használja.

10. Mózes és Sámuel esetében bemutatjuk, hogy az általunk használt közvetítői kategóriák nem alkalmazhatóak Izrael két nagy közvetítőjére kritikátlanul, tekintettel arra, hogy a közvetítői feladatkörük a közvetítés minden feladatát magába foglalja (ezt szövegek garmadájával mutatjuk be), így az a megközelítés, amely a közbenjárásaikat a prófétai hivatalukhoz rendeli, előzetes feltételezés, amelyet a szöveg sem nem erősít meg, sem nem cáfol (hiszen nem ezen kategóriák mentén fogalmaz és gondolkozik).

11. Ezekiel próféta esetében a próféták „résen állása” kapcsán bizonyítani kívánjuk, hogy az nem, illetve elsődleges jelentését tekintve nem a próféták (elmulasztott) közbenjárói feladatának kifejeződése, ezt az állítást pedig olyan módon támasztjuk alá, hogy megvizsgáljuk a kijelentés (Ez 13,5) közvetlen környezetét, vagyis annak azonnali kifejtését, mit ért a próféta „résen állás” alatt (Ez 13,4-11). Állításunk helyessége mellett további bizonyítéknak tekinthető, hogy az Ez 22,30-ban a próféta által Isten megismétli a kifejezést, ezúttal azonban már nem a próféták vonatkozásában, miközben a kijelentés értelme a közvetlen szöveggörnyezetből és a Jer 5 vonatkozó részeinek párhuzamos megfogalmazásaiból kirajzolódóan továbbra sem a „közbenjárás.”

12. A disszertáció negyedik fejezetében Jeremiás próféta személyével kapcsolatosan fogalmazunk meg állításokat. Ezek közül az első az, hogy Jeremiás nem azért jár közben, mert

ez a prófétának kötelessége, sőt, valószínűbb azt állítani, hogy a fogság utáni időkben azért értik meg a közbenjárást prófétai feladatként, mert Jeremiás közbenjárt. Jeremiás azonban nem azért tette ezt, mert prófétai kötelességének érezte, hanem különböző okok indították arra, hogy közbenjáróként tevékenykedjen.

Megközelítésünk szerint ugyanis a történelmi helyzet, amelyben Jeremiás működik, súlyos, és a próféta értelmezése szerint potenciálisan jóvátehetetlen következményekkel fenyeget, ebben a helyzetben pedig a büntetés elkerülésére (amely büntetés valóságát a prófétán kívül csak kevesen hajlandóak tudomásul venni) minden eszköz bevetendő, köztük a közbenjárás is. Emellett Jeremiás önértelmezését meghatározhatja családja papi identitása, amelyet az előző fejezetben tárgyalt okok miatt meghatározhat a közbenjárás végzésének kötelezettségére vonatkozó papi megértés. Ez a családi papi identitás ráadásul traumáktól terhes, amennyiben Jeremiás Ebjatar, és távolabbról Éli utódja, amely papi családot soha vissza nem vont átokkal sújtottak. Ez azonban Jeremiás figyelmét Sámuelre is ráirányítja, akivel Jeremiás szívesen azonosítja magát, és aki a közbenjárást kényszerű kötelességének tekintette, amely közbenjárás felfüggesztésének lehetőségét önmagára vonatkozóan Sámuel bűnként értett meg. Ennél is markánsabban azonosul azonban a próféta azzal a közvetítővel, aki a *par excellence* közbenjáró Izrael történelmében: Mózással. Vagyis a próféta éppen nem a prófétai *munus* következményeként gyakorolja a közbenjárás szolgálatát, hanem az imént felsorolt okokból, szemben a többi prófétával, akik valójában kifejezetten ritkán jártak közben.

A fenti állítások alátámasztására textuális bizonyítékokat és összefüggéseket citálunk, amelyek rámutatnak a próféta önértelmezése szempontjából potenciálisan releváns adatokra. Emellett nyelvészeti megközelítést is alkalmazunk, amikor különböző szövegek között a lehetséges összefüggések megállapítására törekszünk. Különösen segítségünkre vannak a ritkán használt kifejezések, amelyek lehetséges értelme így jobban behatárolható keretek között mozog, és amelyek így alkalmasak arra, hogy bizonyítsák a kapcsolatokat, amelyek a próféta önmagára vonatkozó megértését befolyásolhatták.

13. Jeremiás próféta könyvében több olyan szöveggel is találkozunk, amelyekben Izrael Istene kifejezetten megtiltja a prófétának, hogy közbenjárást végezzen. Ezen szakaszokkal kapcsolatban állításunk a következő: a tiltások megértésében segítségünkre vannak a történelmi adatok; ezek rámutatnak a történelmi összefüggésekre, amelyek Istent arra indítják, hogy megtiltsa a prófétának, hogy közbenjárjon. Okunk van ugyanis feltételezni, hogy a tiltások időrendben Kr. e. 607-ben (Jer 7,16 – Jojakim trónra kerülése és a föld népe „pártjának” háttérbe szorulása), 601-ben (Jer 14,11 – Jojakim babiloni vazallusszövetségének felmondása) és 594-ben (Jer 11,14 – Cidkija részt vállal egy Babilon-ellenes összeesküvésben) hangzanak el, három

olyan évben, amikor a jeruzsálemi „politika” Egyiptom irányába történő fordulatai a város Babilon általi elpusztításának lehetőségét közel hozzák a megvalósuláshoz. Ezen állítás bizonyítása érdekében a Jeremiás könyvében található belső összefüggéseket, valamint a Jer és a 2Kir összefüggéseit vizsgáljuk elsősorban, de nagy figyelmet fordítunk magukra a tiltásokra, azok pontos jelentésének és születési körülményeinek megállapítására is.

14. A disszertációban állítjuk továbbá, hogy a Jeremiás könyvében található tiltások oka nem az, hogy Isten előre elhatározta, hogy a büntetést végrehajtja. Noha egyes szövegek esetében nem tekintjük hibásnak azok ilyen értelmű magyarázatát, a Jer általánosságban más hozzáállásról tanúskodik. Amikor ezt az állítást tesszük, tesszük ezt a Szentírás prófétaságra vonatkozó megértésének horizontján, amely arról tanúskodik, hogy a próféta jövőt feltáró szavai a jelen megváltoztatását, és így a vizionált események elkerülését szolgálják, amely tehát a próféta meggyőződése szerint lehetséges opció, illetve maga Jeremiás is olyan módon viselkedik a róla elnevezett könyvben (még az ostrom napjaiban is), mint akinek meggyőződése, hogy a büntetés, vagyis a város pusztulása még elkerülhető.

15. Cáfolni kívánjuk azt a megközelítést is, amely a közbenjárásnak túlságosan nagy befolyásoló erőt tulajdonít, amely Istent akadályozná terve megvalósításában, vagyis a város elpusztításában. Ennek a nézetnek már csak a város pusztulásának ténye is ellentmond, miközben a Jer elárulja, hogy a próféta nem hagyta abba a közbenjárás eszközének alkalmazását (hiszen logikusan ezért kell három különböző alkalommal is megtiltani neki). De ellentmond ennek a feltételezésnek a Biblia meggyőződése is, amely a közbenjárásokat *sosem* kényszerítésként, hanem mindig dialógusként ábrázolja. Módszerünk tehát ezekben az esetekben is a vizsgált szövegek közvetlen környezetét érinti, további lépésként a Jeremiás prófétáról elnevezett könyv tágabb összefüggéseiből kirajzolódó jelentéseket, végső megközelítésként pedig a Szentírásnak az ezen koncepciókra vonatkozó megértését, amelyet a számunkra releváns szövegek közös elemei segítségével mutatunk ki.

16. Végső állításként megfogalmazzuk a disszertációban azt a megközelítést, amely középútként szolgálhat a közbenjárás jelentőségének megértésében a fenti két bekezdésben említett – talán kissé szélsőséges – megközelítések között. Állításunk ugyanis a következő: a közbenjárás nem önmagában álló esemény, előzménye, célja és következményei vannak. Amennyiben a közbenjárás alanya a nép, amelyért a közvetítő Isten elé áll, a közbenjárás tárgya gyakran valamilyen bűn, amelynek büntetése és következményei vannak. A közbenjárás célja az általunk vizsgált szakaszok alapján leggyakrabban a büntetés elodázása, amely alkalmat adhat a népnek arra, hogy bűnét belátva, bűnbánatot gyakorolva és az isteni akaratnak megfelelően cselekedve az új cselekvésekkel új következményeket hozzon létre, amelyek a

büntetést okafogyottá teszik. (Hiszen a büntetés maga is céllal történik.) Jeremiás könyvéből azonban egy olyan Júda képe rajzolódik ki, amely a büntetés elodázását az elkövetett bűn hiányaként értelmezné, amely megértés következményként magával hozná a bűnös viselkedés folytatását, ez viszont csak tetézné a büntetés mértékét, veszélybe sodorva ezzel a nép egész létét. Megközelítésünk szerint ezért alkalmatlan eszköz a Jeremiás könyvében vázolt helyzetben a közbenjárás, és ezért tiltja meg azt Isten. Ezen végső pont bizonyításakor a már felsorolt módszerek mellett felhasználjuk a disszertáció már bizonyított tételeit, amelyek segítségével egyrészt logikai úton, másrészt a szöveg értelmének helyes kikövetkeztetésével belátható ezen állítás létjogosultsága.

A disszertáció tehát nem egyszerűen azt tűzi ki célul, hogy árnyaljon egy általános, de jelen formájában meglátásunk szerint nem teljesen helyes megközelítést (a próféta és a közbenjárás viszonyára vonatkozóan), hanem arra is vállalkozik, hogy legalább részben felfedi ezen megközelítés létrejöttének okait, valamint hogy mélyebb betekintést nyújt úgy a közbenjárás, mint a próféta természetébe, ezek kapcsolatának mikéntjébe, miközben olyan rendkívüli jelentőségű bibliai szereplők pontosabb megértését is lehetővé teszi, amilyen Ábrahám, Mózes, Sámuel, vagy éppen Jeremiás próféta.